Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
YVES BOT
της 4ης Απριλίου 2017[1]

Υπόθεση C-612/15

Ποινική δίκη
κατά
Nikolay Kolev,
Milko Hristov,
Stefan Kostadinov

[αίτηση του Spetsializiran nakazatelen sad
(ειδικού ποινικού δικαστηρίου, Βουλγαρία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Ποινική διαδικασία – Οδηγία 2012/13/ΕΕ – Δικαίωμα ενημερώσεως σχετικά με την ποινική κατηγορία – Δικαίωμα προσβάσεως στη δικογραφία – Οδηγία 2013/48/ΕΕ – Δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο – Απάτη σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ποινικά αδικήματα – Κυρώσεις αποτελεσματικού και αποτρεπτικού χαρακτήρα – Προκαθορισμένη αποκλειστική προθεσμία – Παύση της ποινικής διώξεως άνευ εξετάσεως επί της ουσίας των κατηγοριών – Δικαίωμα για δίκαιη δίκη – Δικαίωμα υπερασπίσεως – Εύλογη προθεσμία»

1. Η υπό κρίση υπόθεση παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να αποφανθεί επί θεμελιωδών εννοιών του ποινικού δικαίου. Το Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό ποινικό δικαστήριο, Βουλγαρία) ζητεί από το Δικαστήριο να κρίνει εάν το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία επιβάλλει σε δικαστήριο, επιληφθέν σχετικού αιτήματος του ενδιαφερομένου, να περατώσει την ποινική διαδικασία που έχει κινηθεί κατά του προσώπου αυτού, όταν έχει παρέλθει προθεσμία δύο ετών από την έναρξη της προδικασίας, ανεξαρτήτως της σοβαρότητας της υποθέσεως και χωρίς δυνατότητα θεραπείας της εκ μέρους των κατηγορουμένων εσκεμμένης κωλυσιεργίας. Το Δικαστήριο καλείται να εξετάσει τις πιθανές, υπό τις συνθήκες αυτές, συνέπειες ενδεχόμενης ασυμβατότητας της εν λόγω εθνικής νομοθεσίας με το δίκαιο της Ένωσης.

2. Περαιτέρω, το αιτούν δικαστήριο θέτει αρκετά ερωτήματα στο Δικαστήριο σχετικά με τον χρόνο κατά τον οποίο ο κατηγορούμενος πρέπει να ενημερωθεί για την εις βάρος του κατηγορία και τον χρόνο κατά τον οποίο ο ίδιος, ή ο δικηγόρος του, πρέπει να έχει πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας. Τέλος, το Δικαστήριο καλείται να εξετάσει κατά πόσον αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης εθνική διάταξη η οποία προβλέπει ότι δικηγόρος ο οποίος εκπροσωπεί κατηγορουμένους με αντικρουόμενα συμφέροντα στο πλαίσιο της ίδιας υποθέσεως πρέπει να αποκλείεται και να αντικαθίσταται από αυτεπαγγέλτως διοριζόμενο δικηγόρο.

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

Ι – Το νομικό πλαίσιο

Α – Το δίκαιο της Ένωσης

1. Το πρωτογενές δίκαιο

3. Το άρθρο 325 ΣΛΕΕ ορίζει τα εξής:

«1. Η [Ευρωπαϊκή] Ένωση και τα κράτη μέλη καταπολεμούν την απάτη ή οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, λαμβάνοντας σύμφωνα με το παρόν άρθρο μέτρα τα οποία θα έχουν αποτρεπτικό χαρακτήρα και θα προσφέρουν αποτελεσματική προστασία στα κράτη μέλη καθώς και στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης.

2. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα ίδια μέτρα καταπολέμησης της απάτης κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης με εκείνα που λαμβάνουν για την καταπολέμηση της απάτης κατά των ιδίων οικονομικών συμφερόντων.

[…]

4. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία και μετά από διαβούλευση με το Ελεγκτικό Συνέδριο, λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα στους τομείς της πρόληψης και της καταπολέμησης της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης με σκοπό την παροχή αποτελεσματικής και ισοδύναμης προστασίας στα κράτη μέλη καθώς και στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης.

[…]»

2. Το παράγωγο δίκαιο

α) Ο κανονισμός (ΕΚ) 450/2008

4. Δυνάμει του άρθρου 21, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 450/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2008, για τη θέσπιση του κοινοτικού τελωνειακού κώδικα (εκσυγχρονισμένος τελωνειακός κώδικας)[2], «[κ]άθε κράτος μέλος προβλέπει κυρώσεις για μη συμμόρφωση με την κοινοτική τελωνειακή νομοθεσία. Οι κυρώσεις αυτές πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές».

β) Η Σύμβαση PIF και το πρώτο πρωτόκολλο της Συμβάσεως PIF

5. Κατά το προοίμιο της Συμβάσεως η οποία καταρτίστηκε βάσει του άρθρου Κ.3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η οποία υπεγράφη στο Λουξεμβούργο στις 26 Ιουλίου 1995[3], τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη της Συμβάσεως, κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι πεπεισμένα «ότι η προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επιβάλλει την ποινική δίωξη των απατών σε βάρος των συμφερόντων αυτών»[4] και «ότι είναι ανάγκη να καταστεί αυτή η συμπεριφορά αξιόποινη,

2 ΕΕ 2008, L 145, σ. 1.

3 ΕΕ 1995, C 316, σ. 49, στο εξής: Σύμβαση PIF.

4 Παράγραφος 5 του προοιμίου αυτού.

με την επιβολή αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών ποινικών κυρώσεων, με την επιφύλαξη της δυνατότητας επιβολής άλλων κυρώσεων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, και ότι απαιτείται, στις περιπτώσεις βαρείας τουλάχιστον απάτης να επιβάλλεται, για την εν λόγω συμπεριφορά, στερητική της ελευθερίας ποινή» [5].

6. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, και παράγραφος 2, της Συμβάσεως PIF ορίζει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας σύμβασης, απάτη εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων συνιστά:

[…]

β) όσον αφορά τα έσοδα, κάθε εκ προθέσεως πράξη ή παράλειψη σχετικά με:

– τη χρήση ή την υποβολή πλαστών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων, με αποτέλεσμα την παράνομη μείωση των πόρων του γενικού προϋπολογισμού των [Ευρωπαϊκών] Κοινοτήτων ή των προϋπολογισμών των οποίων η διαχείριση ασκείται από τις Κοινότητες ή για λογαριασμό τους,

– […]

2. [Κ]άθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία και κατάλληλα μέτρα για τη μεταφορά των διατάξεων της παραγράφου 1 στο εσωτερικό ποινικό του δίκαιο κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι αναφερόμενες σ' αυτές συμπεριφορές να χαρακτηρίζονται εγκλήματα.»

7. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως αυτής:

«Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε οι αναφερόμενες στο άρθρο 1 συμπεριφορές, καθώς και η συνέργεια, η ηθική αυτουργία και η απόπειρα που συνδέονται με αυτές να επισύρουν αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις, που να περιλαμβάνουν, τουλάχιστον στις περιπτώσεις βαρείας απάτης, στερητικές της ελευθερίας ποινές για τις οποίες χωρεί ενδεχομένως έκδοση. Ως βαρεία θεωρείται κάθε απάτη που αφορά ένα συγκεκριμένο ελάχιστο ποσό, οριζόμενο από τα κράτη μέλη και μη δυνάμενο να υπερβεί τα 50 000 [ευρώ]».

8. Το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου το οποίο καταρτίστηκε βάσει του άρθρου Κ.3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, της σύμβασης σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [6], με τίτλο «Παθητική δωροδοκία», ορίζει τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς του παρόντος πρωτοκόλλου, παθητική δωροδοκία στοιχειοθετείται όταν ο υπάλληλος, εκ προθέσεως, ζητά ή λαμβάνει, άμεσα ή με τη μεσολάβηση τρίτου, για τον εαυτό του ή για τρίτο, ωφελήματα ή υποσχέσεις αυτών, οποιασδήποτε φύσης, για να τελέσει ή για να μην τελέσει πράξη, κατά τρόπο αντίθετο προς τα επίσημα καθήκοντά του, στο πλαίσιο των καθηκόντων του ή κατά την άσκηση των καθηκόντων του, η οποία ζημιώνει ή μπορεί να ζημιώσει τα οικονομικά συμφέροντα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

2. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσει ότι οι μορφές συμπεριφοράς που αναφέρονται στην παράγραφο 1 συνιστούν ποινικά αδικήματα.»

5 Παράγραφος 6 του εν λόγω προοιμίου.

6 ΕΕ 1996, C 313, σ. 2 (στο εξής: πρώτο πρωτόκολλο της Συμβάσεως PIF).

9. Το άρθρο 3 του πρώτου πρωτοκόλλου της Συμβάσεως PIF, με τίτλο «Ενεργητική δωροδοκία», έχει ως εξής:

«1. Για τους σκοπούς του παρόντος πρωτοκόλλου, ενεργητική δωροδοκία στοιχειοθετείται όταν οποιοσδήποτε, εκ προθέσεως, υπόσχεται ή παραχωρεί, απ' ευθείας ή μέσω τρίτου, οποιασδήποτε φύσεως ωφέλημα σε υπάλληλο, είτε για τον ίδιο είτε για τρίτον, για να τελέσει ή να μην τελέσει πράξη, κατά τρόπο αντίθετο προς τα επίσημα καθήκοντά του, στο πλαίσιο των καθηκόντων του ή κατά την άσκηση των καθηκόντων του, η οποία ζημιώνει ή μπορεί να ζημιώσει τα οικονομικά συμφέροντα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων».

2. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσει ότι οι μορφές συμπεριφοράς που αναφέρονται στην παράγραφο 1 συνιστούν ποινικά αδικήματα.»

γ) Η οδηγία 2012/13/ΕΕ

10. Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2012, σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών[7], αντικείμενο της οδηγίας αυτής είναι «[η θέσπιση κανόνων] σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης των υπόπτων ή κατηγορουμένων, σχετικά με τα δικαιώματά τους στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και τις εναντίον τους κατηγορίες».

11. Κατά το άρθρο 6 της οδηγίας αυτής:

«1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε ο ύποπτος ή κατηγορούμενος να ενημερώνεται για την αξιόποινη πράξη την οποία φέρεται, ή κατηγορείται, ότι διέπραξε. Η ενημέρωση αυτή είναι άμεση και δεόντως λεπτομερής προκειμένου να διασφαλισθούν ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης του κατηγορουμένου.

[…]

3. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε το αργότερο με τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο να παρέχονται λεπτομερή στοιχεία για την ποινική κατηγορία, συμπεριλαμβανομένης της φύσης και του νομικού χαρακτηρισμού της αξιόποινης πράξης και του είδους της συμμετοχής του κατηγορουμένου.

4. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε ο ύποπτος ή κατηγορούμενος να ενημερώνεται άμεσα για τυχόν αλλαγές στην ενημέρωση η οποία παρέχεται σύμφωνα με το παρόν άρθρο, όταν αυτό απαιτείται προκειμένου να διασφαλιστεί ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας.»

12. Το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Όταν πρόσωπο συλλαμβάνεται και κρατείται σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι χορηγούνται στον ίδιο ή τον συνήγορό του τα έγγραφα σχετικά με τη συγκεκριμένη υπόθεση τα οποία είναι στην κατοχή των αρμόδιων αρχών και τα οποία είναι ουσιώδη για την αποτελεσματική αμφισβήτηση, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, της νομιμότητας της σύλληψης και της κράτησης.

2. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι αρμόδιες αρχές χορηγούν πρόσβαση τουλάχιστον στο σύνολο του αποδεικτικού υλικού που κατέχουν υπέρ ή κατά του υπόπτου ή του κατηγορουμένου στο εν λόγω άτομο ή στον συνήγορό του για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας και την προετοιμασία της υπεράσπισής του.

7 ΕΕ 2012, L 142, σ. 1.

3. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 1, η πρόσβαση στο υλικό σύμφωνα με την παράγραφο 2 παραχωρείται εγκαίρως ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και το αργότερο έως την υποβολή των στοιχείων της κατηγορίας στην κρίση του δικαστηρίου. Εφόσον νέο αποδεικτικό υλικό περιέλθει στην κατοχή των αρμόδιων αρχών, παραχωρείται πρόσβαση σε αυτό το υλικό εγκαίρως ώστε να εξετασθεί δεόντως.

[…]»

δ) Η οδηγία 2013/48/ΕΕ

13. Το άρθρο 1 της οδηγίας 2013/48/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας[8], προβλέπει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία θεσπίζει ελάχιστους κανόνες σχετικά με τα δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και των προσώπων που υπάγονται στη διαδικασία της απόφασης-πλαισίου 2002/584/ΔΕΥ […], όσον αφορά στην πρόσβαση σε δικηγόρο, την ενημέρωση τρίτου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας και την επικοινωνία με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας.»

14. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής:

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν το δικαίωμα των υπόπτων και κατηγορουμένων να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει στους ενδιαφερομένους να ασκούν τα δικαιώματα υπεράσπισής τους πρακτικά και αποτελεσματικά.»

Β– *Η βουλγαρική ποινική διαδικασία*

15. Στο πλαίσιο της προδικασίας ο εισαγγελέας έχει κεντρικό ρόλο. Συγκεκριμένα, διευθύνει την ανάκριση που ανατίθεται στα ανακριτικά όργανα και αποφασίζει ο ίδιος για την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσει η διαδικασία.

16. Όσον αφορά την ανάκριση, δυνάμει του άρθρου 234 του Nakazatelno-protsesualen kodeks (κώδικας ποινικής δικονομίας, στο εξής: ΝΡΚ), ο εισαγγελέας διεξάγει τις έρευνες εντός δύο μηνών, προθεσμία που δύναται να παραταθεί άπαξ για τέσσερις μήνες από τον προϊστάμενο της οικίας εισαγγελίας και δύναται επίσης να παρατείνεται, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, απεριόριστες φορές, άνευ χρονικών περιορισμών, από τον προϊστάμενο της γενικής εισαγγελίας. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι γίνεται ευρεία χρήση αυτής της παρατάσεως απεριόριστης διάρκειας σε περίπλοκες υποθέσεις, όπως η υπόθεση της κύριας δίκης.

17. Σύμφωνα με τα άρθρα 219, 221 και 246 του ΝΡΚ, εφόσον συλλεγούν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία κατά του προσώπου που πιθανολογείται ότι διέπραξε το αδίκημα, συντάσσεται και υπογράφεται πράξη απαγγελίας κατηγορίας από το ανακριτικό όργανο. Η πράξη αυτή συντάσσεται γραπτώς και πρέπει να πληροί πολύ συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Πρέπει, ιδίως, να περιλαμβάνει έκθεση των βασικών πραγματικών περιστατικών του αδικήματος και τον νομικό τους χαρακτηρισμό. Κατά τον χρόνο αυτόν το πρόσωπο που πιθανολογείται ότι διέπραξε το αδίκημα και ο δικηγόρος του

8 ΕΕ 2013, L 294, σ 1.

ενημερώνονται για την κατηγορία με την επίδειξη της εν λόγω πράξεως. Οφείλουν, κατόπιν τούτου, να λάβουν γνώση του περιεχομένου της πράξεως απαγγελίας κατηγορίας και να την υπογράψουν. Ακολουθεί η εξέταση του κατηγορουμένου, ο οποίος μπορεί είτε να παράσχει εξηγήσεις είτε να σιωπήσει και δικαιούται, τόσο ο ίδιος όσο και ο δικηγόρος του, να προβάλει αιτήματα.

18. Η γνωστοποίηση των στοιχείων της έρευνας διέπεται από τα άρθρα 226 έως 230 του NPK. Για τον σκοπό αυτόν, ο κατηγορούμενος και ο δικηγόρος του έχουν πρόσβαση στα έγγραφα της διαδικασίας, κατόπιν αιτήματός τους. Εάν διατυπωθούν αιτήματα, ο εισαγγελέας αποφασίζει επί των αιτημάτων αυτών.

19. Όταν υποβάλλεται αίτημα γνωστοποιήσεως των στοιχείων της έρευνας, ο κατηγορούμενος και ο δικηγόρος του καλούνται τρεις τουλάχιστον ημέρες προ της γνωστοποιήσεως αυτής. Εάν δεν εμφανισθούν την ημέρα που έχουν κλητευθεί χωρίς δικαιολογημένο λόγο, η υποχρέωση γνωστοποιήσεως παύει να υφίσταται. Κατά τη γνωστοποίηση, το πρόσωπο που διενεργεί την ανάκριση τάσσει κατάλληλη προθεσμία στον κατηγορούμενο και τον δικηγόρο του προκειμένου να λάβουν γνώση όλων των στοιχείων που αφορούν την ανάκριση.

20. Κατόπιν της γνωστοποιήσεως των στοιχείων της έρευνας και αφού ληφθούν, εφόσον απαιτηθεί, οι αποφάσεις επί των αιτημάτων του κατηγορούμενου και του δικηγόρου του, η διαδικασία της έρευνας περατώνεται.

21. Εν συνεχεία, με την κατάθεση του κατηγορητηρίου του εισαγγελέα εκκινεί νέο στάδιο, ήτοι αυτό της δίκης. Στο κατηγορητήριο –το οποίο αποτελεί, κατά το αιτούν δικαστήριο, «την οριστική πράξη απαγγελίας κατηγοριών»–, διατυπώνεται πλήρως η κατηγορία ως προς τα πραγματικά περιστατικά και τον νομικό χαρακτηρισμό τους. Συγκεκριμένα, το κατηγορητήριο αποτελείται από δύο μέρη, το ιστορικό, στο οποίο εκτίθενται τα πραγματικά περιστατικά, και το συμπέρασμα, στο οποίο γίνεται ο νομικός χαρακτηρισμός των πραγματικών περιστατικών. Το κατηγορητήριο, αντίγραφο του οποίου κοινοποιείται εν συνεχεία στον κατηγορούμενο και στον δικηγόρο του, διαβιβάζεται στο δικαστήριο, το οποίο υποχρεούται, εντός προθεσμίας δεκαπέντε ημερών, να εξετάσει εάν έλαβαν χώρα παραβάσεις ουσιωδών τύπων.

22. Συναφώς, το άρθρο 348, παράγραφος 3, σημείο 1, του NPK ορίζει ότι παράβαση τύπου χαρακτηρίζεται ουσιώδης, όταν προσβάλλει σοβαρά δικονομικό δικαίωμα που αναγνωρίζεται από τον νόμο. Το άρθρο αυτό διευκρινίζει ότι ο «ουσιώδης» χαρακτήρας παραβάσεως τύπου εξαλείφεται μόνο με την άρση της προσβολής.

23. Το περιεχόμενο του κατηγορητηρίου υπόκειται σε αυστηρές τυπικές προϋποθέσεις. Ειδικότερα, συνιστούν ουσιώδεις παραβάσεις οι αντιφάσεις μεταξύ του περιεχομένου του κατηγορητηρίου και των κατηγοριών που ανακοινώθηκαν τελευταίες στον κατηγορούμενο από το αρμόδιο για την έρευνα όργανο. Συνιστούν επίσης ουσιώδη παράβαση οι αντιφάσεις που περιέχονται στο ίδιο το κατηγορητήριο. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση της κύριας δίκης, θεωρήθηκε ότι συνιστά παράβαση ουσιώδους τύπου το γεγονός ότι ο εισαγγελέας αναφέρει στο αιτιολογικό του κατηγορητηρίου ότι οι δύο κατηγορούμενοι της κύριας δίκης εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για την προσφορά πολύ μικρού ποσού ως δωροδοκίας με μορφασμό του προσώπου τους, ενώ σε άλλο σημείο του κατηγορητηρίου αναφέρεται ότι οι εν λόγω κατηγορούμενοι εξέφρασαν τη δυσαρέσκεια αυτή λεκτικά.

24. Εξάλλου, η μη γνωστοποίηση της πράξεως απαγγελίας κατηγορίας που καταρτίζεται από το ανακριτικό όργανο θεωρείται παράβαση ουσιώδους τύπου, ανεξαρτήτως των λόγων για τη μη γνωστοποίηση αυτή, ακόμη και αν οφείλεται για παράδειγμα σε ηθελημένη παρεμπόδιση εκ μέρους των κατηγορουμένων. Υπενθυμίζεται ότι η γνωστοποίηση αυτή πραγματοποιείται υποχρεωτικά από το ανακριτικό όργανο απευθείας στον κατηγορούμενο και τον δικηγόρο του.

25. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, σε όλες ανεξαιρέτως τις ποινικές υποθέσεις στη Βουλγαρία, η υπεράσπιση λαμβάνει γνώση του περιεχομένου του κατηγορητηρίου, και, ως εκ τούτου, των πληροφοριών επί της κατηγορίας, μετά τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο αλλά πριν από την εξέταση της κατηγορίας αυτής καθεαυτήν.

26. Παράλληλα, τα άρθρα 368 και 369 του NPK προβλέπουν ότι, εάν το στάδιο της προδικασίας δεν περατωθεί εντός προθεσμίας δύο ετών, ο κατηγορούμενος ή οι κατηγορούμενοι δικαιούνται να υποβάλουν αίτημα ενώπιον του δικαστηρίου προκειμένου το δικαστήριο αυτό να τάξει στον εισαγγελέα προθεσμία τριών μηνών για να περατώσει την προδικασία είτε παύοντας την ποινική δίωξη είτε παραπέμποντας την υπόθεση στο ακροατήριο. Ο εισαγγελέας διαθέτει πρόσθετη προθεσμία δεκαπέντε ημερών για να συντάξει το κατηγορητήριο. Σε περίπτωση κατά την οποία ο εισαγγελέας δεν περατώσει την προδικασία εντός της ταχθείσας προθεσμίας, το δικαστήριο επιλαμβάνεται της υποθέσεως και παύει την ποινική δίωξη.

27. Αντιθέτως, σε περίπτωση που ο εισαγγελέας συντάξει και διαβιβάσει το κατηγορητήριο στο δικαστήριο, το δικαστήριο εξετάζει το κατηγορητήριο και ελέγχει την προδικασία ως προς ενδεχόμενα ελαττώματα. Σε περίπτωση που το δικαστήριο διαπιστώσει παραβάσεις ουσιωδών τύπων, αναπέμπει εκ νέου την υπόθεση στον εισαγγελέα, στον οποίο τάσσει προθεσμία ενός μηνός προκειμένου να άρει τις παραβάσεις αυτές. Αν ο εισαγγελέας δεν παραπέμψει την υπόθεση στο ακροατήριο εντός της προθεσμίας αυτής ή παραπέμψει την υπόθεση στο ακροατήριο, διαπιστωθούν όμως, εκ νέου, παραβάσεις ουσιωδών τύπων, τότε παύει η ποινική δίωξη.

28. Η παύση της ποινικής διώξεως αποτελεί πράξη που δεν υπόκειται σε ένδικα μέσα και η νομιμότητά της δύναται να ελεγχθεί μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Συνεπώς, η εισαγγελία δεν έχει κατόπιν τούτου το δικαίωμα να ασκήσει ποινική δίωξη κατά του προσώπου που πιθανολογείται ότι διέπραξε το αδίκημα.

29. Όσον αφορά το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο, το άρθρο 91, παράγραφος 3, και το άρθρο 92 του NPK προβλέπουν ότι το δικαστήριο οφείλει να αποκλείσει δικηγόρο κατηγορουμένου ο οποίος εκπροσωπεί ή εκπροσώπησε άλλον κατηγορούμενο, εάν οι υπερασπιστικές θέσεις των δύο κατηγορουμένων είναι αντίθετες μεταξύ τους. Σύμφωνα με πάγια βουλγαρική νομολογία, σύγκρουση συμφερόντων υφίσταται όταν ένας εκ των κατηγορουμένων καταθέτει σχετικά με γεγονότα τα οποία συνιστούν απόδειξη εις βάρος άλλου κατηγορουμένου ο οποίος όμως δεν προβαίνει σε κατάθεση. Στην περίπτωση αυτή, τα εν λόγω πρόσωπα δεν μπορούν να έχουν κοινό δικηγόρο. Ο δικηγόρος υποχρεούται συνεπώς να παραιτηθεί αυτοβούλως και αν δεν το πράξει, ο εισαγγελέας ή το δικαστήριο οφείλουν να τον αποκλείσουν από τη δίκη. Η μη τήρηση της υποχρεώσεως αυτής συνιστά παράβαση ουσιώδους τύπου, η οποία συνεπάγεται την ακύρωση της πράξεως του εισαγγελέα ή του δικαστηρίου.

ΙΙ – Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης

30. Οι Nikolay Kolev και Stefan Kostadinov (στο εξής: κατηγορούμενοι της κύριας δίκης) κατηγορούνται ότι ως υπάλληλοι του τελωνείου του Svilengrad (Βουλγαρία) στα σύνορα μεταξύ Βουλγαρίας και Τουρκίας συμμετείχαν στο διάστημα μεταξύ 1ης Απριλίου 2011 και 2ας Μαΐου 2012 σε εγκληματική οργάνωση. Συγκεκριμένα, απαιτούσαν από οδηγούς φορτηγών και Ι.Χ. αυτοκινήτων, οι οποίοι διέρχονταν τα σύνορα της Βουλγαρίας εισερχόμενοι από την Τουρκία, ποσά ως δωροδοκία προκειμένου να μην προβούν σε τελωνειακό έλεγχο και να μην καταγράψουν τυχόν διαπιστωθείσες παραβάσεις. Τα χρήματα που λάμβαναν κατά τον τρόπο αυτόν διανέμονταν μεταξύ των κατηγορουμένων της κύριας δίκης μετά το πέρας της βάρδιάς τους.

31. Όλοι οι εμπλεκόμενοι στην εγκληματική αυτή οργάνωση, συμπεριλαμβανομένων των κατηγορουμένων της κύριας δίκης, συνελήφθησαν τη νύχτα της 2ας προς 3η Μαΐου 2012. Αμέσως μετά τη διεξαγωγή έρευνας κατά τη σύλληψη, απαγγέλθηκε στα πρόσωπα αυτά η κατηγορία της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση, ενώ τρεις από αυτούς, μεταξύ των οποίων και ο ένας από τους κατηγορουμένους της κύριας δίκης, κατηγορήθηκαν για [αποδοχή προϊόντων εγκλήματος υπό τη μορφή της] αποκρύψεως των χρημάτων που βρέθηκαν τόσο στις εγκαταστάσεις του τελωνείου όσο και στην κατοχή ενός εκ των προσώπων αυτών.

32. Τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 2013, οριστικοποιήθηκαν οι κατηγορίες κατά των οκτώ εμπλεκομένων στην εν λόγω οργάνωση προσώπων και όλα τα πρόσωπα αυτά ενημερώθηκαν σχετικά. Ειδικότερα, στις 21 Μαρτίου 2013, οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης και οι συνήγοροί τους ενημερώθηκαν για τις κατηγορίες αυτές, τα αποδεικτικά στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, καθώς και για το σύνολο του υλικού της δικογραφίας. Η κατηγορία κατά του N. Kolev οριστικοποιήθηκε εκ νέου στη συνέχεια και ο ίδιος ενημερώθηκε σχετικά στις 17 Ιουλίου 2013.

33. Τέσσερις εκ των οκτώ εμπλεκομένων στην εγκληματική οργάνωση προέβησαν σε συμφωνία με την εισαγγελία, προκειμένου να παύσουν οι διώξεις σχετικά με την κατηγορία της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση. Η συμφωνία αυτή υποβλήθηκε δύο φορές προς έγκριση στο Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό ποινικό δικαστήριο) και απορρίφθηκε και τις δύο φορές, με την αιτιολογία ότι οι πράξεις απαγγελίας κατηγορίας είχαν εκδοθεί από αναρμόδιο όργανο και λόγω παραβάσεων ουσιωδών τύπων. Ως εκ τούτου, το δικαστήριο ανέπεμψε την υπόθεση στον αρμόδιο εισαγγελέα προκειμένου να απαγγείλει εκ νέου τις κατηγορίες.

34. Στις 7 Νοεμβρίου 2013, η υπόθεση ανατέθηκε στην ειδική εισαγγελία. Οι προθεσμίες για τη διενέργεια της ανακρίσεως παρατάθηκαν επανειλημμένως. Ο εισαγγελέας προέβη σε αυτεπάγγελτες ενέργειες, παραδείγματος χάριν ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιον των ανακριτικών αρχών με οδηγίες ή αιτήματα παρατάσεως των προθεσμιών για τη διεξαγωγή έρευνας και αιτήματα παροχής πληροφοριών.

35. Οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης, εκτιμώντας ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 368, παράγραφος 1, του NPK προθεσμία είχε παρέλθει, κίνησαν διαδικασία δυνάμει του άρθρου 369 του NPK. Το δικαστήριο διαπίστωσε ότι είχε πράγματι παρέλθει η προθεσμία των δύο ετών από την έναρξη της προδικασίας και ανέπεμψε ως εκ τούτου την υπόθεση στον εισαγγελέα με την εντολή να περατώσει την προδικασία εντός τριών μηνών, σύμφωνα με το άρθρο 369 του NPK και να γνωστοποιήσει στους κατηγορουμένους της κύριας δίκης τις κατηγορίες και τα στοιχεία της έρευνας. Η εν λόγω προθεσμία άρχισε στις 29 Οκτωβρίου 2014 και έληξε στις 29 Ιανουαρίου 2015. Κατά την ημερομηνία αυτή έπρεπε συνεπώς να έχουν ολοκληρωθεί όλες οι πράξεις της έρευνας, συμπεριλαμβανομένης της διατυπώσεως των κατηγοριών και της γνωστοποιήσεώς τους στους κατηγορουμένους της κύριας δίκης. Στη συνέχεια, ο εισαγγελέας έπρεπε να συντάξει και να διαβιβάσει στο δικαστήριο το κατηγορητήριο εντός προθεσμίας δεκαπέντε ημερών.

36. Δεν κατέστη δυνατό να γνωστοποιηθούν οι νέες πράξεις απαγγελίας κατηγορίας, που καταρτίσθηκαν μετά την απόφαση του δικαστηρίου, να γνωστοποιηθούν στους κατηγορουμένους και στους δικηγόρους τους. Συγκεκριμένα, ο N. Kolev κλήθηκε στις 13 Ιανουαρίου 2015 να εμφανιστεί στις 19 Ιανουαρίου 2015. Ο δικηγόρος του δήλωσε, την ίδια ημέρα, μέσω τηλεομοιοτυπίας, ότι ο πελάτης του δεν μπορούσε να μετακινηθεί για λόγους υγείας. Ο N. Kolev κλήθηκε, εκ νέου, μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας, να εμφανιστεί στις 22 Ιανουαρίου 2015. Εντούτοις, ούτε ο ίδιος ούτε ο δικηγόρος του παρουσιάστηκαν, ενώ ο δικηγόρος του δήλωσε ότι ο πελάτης του βρισκόταν στο νοσοκομείο, καθώς και ότι ο ίδιος δεν μπορούσε να παραστεί λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων. Ο N. Kolev κλήθηκε και πάλι να παραστεί στις 27 και στις 28 Ιανουαρίου 2015, ανεπιτυχώς, καθότι ο δικηγόρος του δήλωσε ότι νοσηλευόταν. Κλήθηκαν, εκ νέου, να παραστούν στις 29 Ιανουαρίου 2015, αλλά δεν εμφανίστηκαν, ενώ ο δικηγόρος του N. Kolev επικαλέστηκε επαγγελματικές υποχρεώσεις σε άλλη υπόθεση. Συνεπώς, ο N. Kolev δεν ενημερώθηκε για τις κατηγορίες εις βάρος του.

37. Τέλος, ο S. Kostadinov δεν ανευρέθηκε στη διεύθυνση που είχε δηλώσει. Ο δικηγόρος του δήλωσε ότι δεν είχε επικοινωνήσει μαζί του. Ως εκ τούτου, εκδόθηκε ένταλμα βίαιης προσαγωγής. Εντούτοις, ο δικηγόρος του S. Kostadinov προσκόμισε ιατρική βεβαίωση ότι ο πελάτης του είχε εισαχθεί στο νοσοκομείο. Συνεπώς, ούτε S. Kostadinov ενημερώθηκε για τις κατηγορίες εις βάρος του.

38. Η προδικασία ολοκληρώθηκε εντός της ταχθείσας από το δικαστήριο προθεσμίας και συντάχθηκε κατηγορητήριο από τον εισαγγελέα.

39. Με διάταξη της 20ής Φεβρουαρίου 2015, το δικαστήριο έκρινε ότι είχαν λάβει χώρα παραβάσεις ουσιωδών τύπων κατά τη διάρκεια της προδικασίας. Συγκεκριμένα, αφενός, διαπιστώθηκε παράβαση ουσιωδών τύπων στο μέτρο που η τελευταία πράξη απαγγελίας κατηγοριών δεν γνωστοποιήθηκε στους κατηγορουμένους και στους δικηγόρους τους. Αφετέρου, προέκυπταν αντιφάσεις μεταξύ της πράξεως απαγγελίας κατηγοριών και του κατηγορητηρίου, στο μέτρο που το κατηγορητήριο δεν επιτρεπόταν να επαναλαμβάνει την τελευταία πράξη απαγγελίας κατηγοριών, επειδή η πράξη αυτή δεν είχε γνωστοποιηθεί στους κατηγορουμένους της κύριας δίκης. Μόνον η γνωστοποιηθείσα στους διαδίκους πράξη απαγγελίας κατηγοριών έπρεπε να περιλαμβάνεται στο κατηγορητήριο.

40. Περαιτέρω, το δικαστήριο έκρινε ότι οι δυσχέρειες στη γνωστοποίηση των νέων κατηγοριών στους N. Kolev και S. Kostadinov δεν δικαιολογούσαν την προσβολή των δικονομικών τους δικαιωμάτων.

41. Το εν λόγω δικαστήριο έταξε προθεσμία ενός μήνα στον εισαγγελέα για να άρει τις παραβάσεις, άλλως θα έπρεπε να παύσει η δίωξη σε βάρος των κατηγορουμένων. Η υπόθεση αναπέμφθηκε στον εισαγγελέα στις 7 Απριλίου 2015 και η προθεσμία αυτή έληξε στις 7 Μαΐου 2015.

42. Εντούτοις, ο εισαγγελέας δεν κατάφερε να γνωστοποιήσει τις νέες κατηγορίες και τα στοιχεία της έρευνας στους κατηγορουμένους της κύριας δίκης και στους δικηγόρους τους, οι οποίοι επικαλέστηκαν, ιδίως, ιατρικούς και επαγγελματικούς λόγους για την άρνησή τους να αποδεχθούν την κοινοποίηση.

43. Με διάταξη της 22ας Μαΐου 2015, το Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό ποινικό δικαστήριο) διαπίστωσε, κατόπιν τούτου, ότι ο εισαγγελέας δεν ήρε τις παραβάσεις ουσιωδών τύπων και ότι είχαν λάβει χώρα νέες παραβάσεις ουσιωδών τύπων, δεδομένου ότι έκρινε ότι είχαν προσβληθεί τα δικονομικά δικαιώματα των κατηγορουμένων της κύριας δίκης και ότι οι αντιφάσεις που περιείχε το κατηγορητήριο δεν είχαν εξαλειφθεί.

44. Καίτοι το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης, καθώς και οι δικηγόροι τους, άσκησαν ενδεχομένως καταχρηστικώς τα δικαιώματά τους προκειμένου να παρέλθουν άπρακτες οι προθεσμίες ώστε να παύσει η ποινική δίωξη σε βάρος τους, διαπίστωσε ωστόσο ότι πληρούνταν οι προϋποθέσεις για την παύση της διώξεως. Δεν έλαβε, ωστόσο, απόφαση περί παύσεως της ποινικής διαδικασίας, αλλά έθεσε την υπόθεση στο αρχείο.

45. Ο εισαγγελέας, εκτιμώντας ότι δεν είχε λάβει χώρα παράβαση ουσιωδών τύπων, άσκησε έφεση κατά της διατάξεως της 22ας Μαΐου 2015.

46. Με διάταξη της 12ης Οκτωβρίου 2015, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο ανέπεμψε την υπόθεση στο αιτούν δικαστήριο, ήτοι το Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό ποινικό δικαστήριο), με το σκεπτικό ότι το εν λόγω δικαστήριο όφειλε να παύσει την ποινική δίωξη που εκκρεμούσε εις βάρος των κατηγορουμένων της κύριας δίκης, σύμφωνα με τα άρθρα 368 και 369 του NPK.

47. Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο τα προδικαστικά ερωτήματα που παρατίθενται στο ακόλουθο σημείο.

III – Τα προδικαστικά ερωτήματα

48. Στη διαφορά της κύριας δίκης, το Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό ποινικό δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1. Συνάδει με την υποχρέωση των κρατών μελών να προβλέπουν την αποτελεσματική δίωξη αδικημάτων που τελούνται από τελωνειακούς υπαλλήλους ένας εθνικός νόμος κατά τον οποίο ποινική διαδικασία που κινήθηκε κατά τελωνειακών υπαλλήλων, κατηγορούμενων για τη συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση με σκοπό την τέλεση πράξεων διαφθοράς κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους (δωροδοκία για την μη διενέργεια τελωνειακού ελέγχου) καθώς και για συγκεκριμένες πράξεις δωροδοκίας και [αποδοχής προϊόντων εγκλήματος υπό τη μορφή της] αποκρύψεως χρημάτων προερχόμενων από δωροδοκία, παύει χωρίς να έχουν εξεταστεί οι κατηγορίες κατ' ουσίαν από το δικαστήριο, αν συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) έχουν παρέλθει δύο έτη από την απαγγελία της κατηγορίας, β) ο κατηγορούμενος έχει υποβάλει αίτηση για περάτωση της προδικασίας, γ) το δικαστήριο έχει τάξει στον εισαγγελέα τρίμηνη προθεσμία για την περάτωση της προδικασίας, δ) ο εισαγγελέας "παρέβη ουσιώδεις τύπους" εντός της εν λόγω προθεσμίας (ειδικότερα, δεν δημοσιοποίησε ορθώς μια συμπληρωματική κατηγορία, δεν επέτρεψε την πρόσβαση στον φάκελο της έρευνας, ενώ και το κατηγορητήριο περιείχε αντιφάσεις), ε) το δικαστήριο έθεσε νέα προθεσμία στον εισαγγελέα προκειμένου να άρει τις εν λόγω "παραβάσεις ουσιωδών τύπων", στ) ο εισαγγελέας δεν ήρε τις εν λόγω "παραβάσεις ουσιωδών τύπων" εντός της ταχθείσας προθεσμίας –η τέλεση των εν λόγω παραβάσεων εντός της αρχικής τριμηνιαίας προθεσμίας και η μη άρση τους εντός της τελευταίας μηνιαίας προθεσμίας οφείλονται σε λόγους που αφορούν τόσο την εισαγγελία (μη εξάλειψη των αντιφάσεων του κατηγορητηρίου, παράλειψη της διενέργειας πράξεων κατά το μεγαλύτερο διάστημα των προθεσμιών) όσο και την υπεράσπιση (παράβαση της υποχρεώσεως συνεργασίας κατά τη δημοσιοποίηση της κατηγορίας και την παροχή προσβάσεως στα έγγραφα της έρευνας λόγω νοσηλείας των κατηγορουμένων και προβαλλόμενων ανειλημμένων επαγγελματικών υποχρεώσεων των συνηγόρων και ζ) γεννάται δικαίωμα των κατηγορουμένων για παύση της διώξεως λόγω της μη άρσεως των "παραβάσεων ουσιωδών τύπων" εντός της ταχθείσας προς τούτο προθεσμίας;

2. Σε περίπτωση που δοθεί αρνητική απάντηση [στο πρώτο ερώτημα], ποιο τμήμα της προπαρατεθείσας νομικής ρυθμίσεως οφείλει να μην εφαρμόσει το εθνικό δικαστήριο προκειμένου να διασφαλίσει την αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης: α) την παύση της διώξεως μετά την παρέλευση της προθεσμίας του ενός μηνός, ή β) τον χαρακτηρισμό των ανωτέρω ελαττωμάτων ως "παραβάσεων ουσιωδών τύπων", ή γ) την προστασία του δικαιώματος που γεννάται σύμφωνα με τα αναφερόμενα στο πρώτο ερώτημα, στο στοιχείο ζ), υπό την προϋπόθεση ότι υφίσταται δυνατότητα αποτελεσματικής θεραπείας της εν λόγω παραβάσεως στο πλαίσιο της διαδικασίας;

   α) Πρέπει η απόφαση για τη μη εφαρμογή εθνικής νομοθετικής διατάξεως προβλέπουσας την παύση της διώξεως να τελεί υπό τον όρο ότι:

      i) τάσσεται στον εισαγγελέα πρόσθετη προθεσμία για την άρση της "παραβάσεως ουσιωδών τύπων", η οποία πρέπει να είναι ίση με το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ο εισαγγελέας δεν ήταν αντικειμενικά σε θέση να προβεί στην άρση αυτή λόγω των κωλυμάτων που οφείλονταν στην υπεράσπιση·

      ii) το δικαστήριο θα διαπιστώσει στην περίπτωση i), ότι τα εν λόγω κωλύματα προέκυψαν συνεπεία "καταχρήσεως δικαιώματος", και

      iii) σε περίπτωση που δοθεί αρνητική απάντηση στο ερώτημα υπό στοιχείο i), το δικαστήριο διαπιστώσει ότι το εθνικό δίκαιο παρέχει επαρκείς εγγυήσεις για την ολοκλήρωση της προδικασίας εντός εύλογης προθεσμίας;

β) Συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης η απόφαση για την μη εφαρμογή του προβλεπόμενου από το εθνικό δίκαιο χαρακτηρισμού των ως άνω ελαττωμάτων ως "παράβαση ουσιωδών τύπων", και ειδικότερα,

i) Εξασφαλίζεται επαρκώς το δικαίωμα της υπερασπίσεως να λάβει λεπτομερή στοιχεία για την ποινική κατηγορία σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13:

αν τα εν λόγω στοιχεία παρασχέθηκαν μετά την πραγματική διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, όμως πριν από τον δικαστικό έλεγχο αυτού, καθώς και αν είχαν παρασχεθεί στην υπεράσπιση πλήρη στοιχεία σχετικά με τα ουσιώδη σημεία της ποινικής κατηγορίας νωρίτερα, όταν το κατηγορητήριο δεν είχε διαβιβασθεί ακόμη στο δικαστήριο (αφορά τον κατηγορούμενο Hristov)·

σε περίπτωση που δοθεί καταφατική απάντηση στο δεύτερο ερώτημα, υπό το στοιχείο β), i), πρώτη περίπτωση, αν τα εν λόγω στοιχεία παρασχεθούν μετά την πραγματική διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, αλλά πριν από τον έλεγχο του κατηγορητηρίου από αυτό, ορισμένα όμως στοιχεία σχετικά με τα ουσιώδη σημεία της ποινικής κατηγορίας έχουν ήδη παρασχεθεί στην υπεράσπιση ενώ το κατηγορητήριο δεν είχε ακόμη διαβιβασθεί στο δικαστήριο ένεκα κωλυμάτων τα οποία αφορούν την υπεράσπιση (αφορά τους κατηγορουμένους Kolev και Kostadinov), και

αν τα εν λόγω στοιχεία περιέχουν αντιφάσεις σχετικά με τον συγκεκριμένο τρόπο εκδηλώσεως της προτάσεως για χρηματισμό (σε ένα σημείο δηλώνεται ότι τα χρήματα της δωροδοκίας ζήτησε ρητά άλλος κατηγορούμενος, ενώ ο κατηγορούμενος Hristov έδειξε με μορφασμό του προσώπου του δυσαρέσκεια όταν ο υποκείμενος σε τελωνειακό έλεγχο προσέφερε πολύ μικρό ποσό· σε άλλο πάλι σημείο αναφέρεται ότι ο κατηγορούμενος Hristov απαίτησε ρητά και συγκεκριμένα χρήματα ως δωροδοκία);

ii) Εξασφαλίζεται επαρκώς στην κύρια δίκη το δικαίωμα της υπερασπίσεως για πρόσβαση στα στοιχεία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13 "το αργότερο έως την υποβολή των στοιχείων της κατηγορίας στην κρίση του δικαστηρίου", αν η υπεράσπιση είχε πρόσβαση στο ουσιαστικό μέρος του υλικού της δικογραφίας σε προηγούμενο χρονικό σημείο και, μολονότι της παρασχέθηκε η δυνατότητα προσβάσεως στο υλικό, αυτή δεν έκανε χρήση της δυνατότητας αυτής λόγω διάφορων κωλυμάτων (ασθένεια, επαγγελματικές υποχρεώσεις) και επικαλούμενη διάταξη του εθνικού δικαίου κατά την οποία έπρεπε να κληθεί προ τουλάχιστον τριών ημερών προκειμένου να λάβει γνώση του υλικού της δικογραφίας; Πρέπει να της δοθεί δεύτερη ευκαιρία προς τούτο αφότου παύσουν να υφίστανται τα κωλύματα, με προθεσμία κλητεύσεως τουλάχιστον τριών ημερών; Πρέπει να εξεταστεί αν τα εν λόγω κωλύματα συνέτρεχαν αντικειμενικά ή αποτελούσαν κατάχρηση δικαιώματος;

iii) Έχει η προβλεπόμενη στο άρθρο 6, παράγραφος 3, απαίτηση ["το αργότερο με τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο"] την ίδια σημασία με την απαίτηση "το αργότερο έως την υποβολή των στοιχείων της κατηγορίας στην κρίση του δικαστηρίου" κατά το άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13; Ποιο είναι το νόημα της εν λόγω απαιτήσεως –πριν από την πραγματική διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο ή το αργότερο κατά τη διαβίβαση στο δικαστήριο ή, άλλως, μετά τη διαβίβαση στο δικαστήριο, όμως προτού το δικαστήριο προβεί σε ενέργειες για την εξέταση του κατηγορητηρίου;

iv) Έχει η απαίτηση για παροχή των σχετικών με την κατηγορία στοιχείων στην υπεράσπιση και για πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας κατά τρόπο που να διασφαλίζει την "αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπερασπίσεως του κατηγορουμένου" και τον

"δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας" κατά τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2012/13, την ίδια έννοια σε αμφότερες τις διατάξεις; Τηρείται η απαίτηση αυτή:

αν τα λεπτομερή στοιχεία για την ποινική κατηγορία παρασχεθούν στην υπεράσπιση μετά τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, αλλά προτού το δικαστήριο προβεί σε ενέργειες σχετικά με την εξέτασή τους επί της ουσίας, και χορηγηθεί στην υπεράσπιση επαρκής χρόνος προετοιμασίας; Σε προηγούμενο χρονικό σημείο είχε παρασχεθεί μέρος των στοιχείων για την ποινική κατηγορία, όχι όμως το σύνολο αυτών·

αν η υπεράσπιση αποκτήσει πρόσβαση σε όλα τα στοιχεία μετά τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, αλλά πριν από τη διενέργεια πράξεων για την κατ' ουσίαν εξέταση του κατηγορητηρίου, και παρασχεθεί στην υπεράσπιση επαρκής χρόνος προετοιμασίας; Η υπεράσπιση είχε αποκτήσει πρόσβαση σε ένα μεγάλο μέρος του υλικού της δικογραφίας σε προηγούμενο χρονικό σημείο, και

αν το δικαστήριο λάβει μέτρα προκειμένου να εγγυηθεί στην υπεράσπιση ότι όλες οι δηλώσεις στις οποίες η τελευταία θα προβεί αφού θα έχει λάβει γνώση του αναλυτικού κατηγορητηρίου και όλου του υλικού της δικογραφίας θα έχουν το ίδιο αποτέλεσμα που θα είχαν και στην περίπτωση που οι δηλώσεις αυτές είχαν γίνει ενώπιον του εισαγγελέα πριν από τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο;

v) Εξασφαλίζονται ο "δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας" κατά το άρθρο 6, παράγραφοι 1 και 4 και η "αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπερασπίσεως του κατηγορουμένου" κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2012/13, αν το δικαστήριο αποφασίσει να κινήσει δίκη για μια τελική κατηγορία η οποία περιέχει αντιφάσεις σχετικά με το πώς εκφράστηκε η απαίτηση δώρου, στη συνέχεια όμως δώσει στον εισαγγελέα την ευκαιρία να άρει τις εν λόγω αντιφάσεις και στους ενδιαφερόμενους τη δυνατότητα να ασκήσουν πλήρως τα δικαιώματα τα οποία θα είχαν αν το διαβιβασθέν κατηγορητήριο δεν περιείχε αντιφάσεις;

vi) Εξασφαλίζεται επαρκώς το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο, όπως προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48, αν κατά τη διάρκεια της προδικασίας δοθεί στον δικηγόρο η δυνατότητα να εμφανιστεί για να ενημερωθεί σχετικά με την προσωρινή κατηγορία και να λάβει πλήρη γνώση όλου του υλικού της διαδικασίας, πλην όμως ο δικηγόρος δεν εμφανισθεί λόγω ανειλημμένων επαγγελματικών υποχρεώσεων και επικαλούμενος διάταξη του εθνικού δικαίου κατά την οποία έπρεπε να κληθεί προ τουλάχιστον τριών ημερών; Πρέπει να χορηγηθεί νέα προθεσμία τουλάχιστον τριών ημερών από το χρονικό σημείο κατά το οποίο παύουν να υφίστανται οι εν λόγω υποχρεώσεις; Πρέπει να εξεταστεί αν η [μη] εμφάνιση ήταν δικαιολογημένη ή πρόκειται για κατάχρηση δικαιώματος;

vii) Επηρεάζει η προσβολή του κατοχυρωμένου στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48 δικαιώματος προσβάσεως σε δικηγόρο κατά την προδικασία την "πρακτική και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης", αν μετά τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο το δικαστήριο παράσχει στον δικηγόρο πλήρη πρόσβαση στο τελικό και λεπτομερές κατηγορητήριο και σε όλο το υλικό της διαδικασίας και στη συνέχεια λάβει μέτρα για να εγγυηθεί στον δικηγόρο ότι όλες οι δηλώσεις που θα γίνουν από αυτόν αφού λάβει γνώση του λεπτομερούς κατηγορητηρίου και όλου του υλικού της διαδικασίας θα έχουν τα ίδια αποτελέσματα που θα είχαν αν είχαν γίνει ενώπιον του εισαγγελέα προ της διαβιβάσεως του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο;

γ) Συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης το δικαίωμα για παύση της διώξεως που γεννάται υπέρ του κατηγορουμένου (υπό τις προπαρατεθείσες περιστάσεις) καίτοι υφίσταται δυνατότητα πλήρους θεραπείας της μη αρθείσης από τον εισαγγελέα "παραβάσεως ουσιωδών τύπων" με μέτρα που θα λάβει το δικαστήριο στο πλαίσιο της δίκης, έτσι ώστε ο κατηγορούμενος να περιέρχεται στην ίδια νομική θέση στην οποία θα βρισκόταν αν η εν λόγω παράβαση είχε αρθεί εγκαίρως;

3. Επιτρέπεται η εφαρμογή ευνοϊκότερων εθνικών διατάξεων σχετικά με το δικαίωμα εκδικάσεως της υποθέσεως εντός εύλογης προθεσμίας, το δικαίωμα ενημερώσεως και το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο, αν η εφαρμογή αυτή οδηγεί, σε συνδυασμό με άλλες περιστάσεις (τη διαδικασία που περιγράφεται στο ερώτημα), στην παύση της διώξεως;

4. Έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48 την έννοια ότι παρέχει στο εθνικό δικαστήριο τη δυνατότητα να αποκλείσει από τη δίκη έναν δικηγόρο ο οποίος εκπροσωπεί δύο από τους κατηγορουμένους, εκ των οποίων ο ένας έχει καταθέσει σχετικά με γεγονότα τα οποία επηρεάζουν τα συμφέροντα του άλλου χωρίς ο άλλος να έχει προβεί σε κατάθεση;

Σε περίπτωση που δοθεί καταφατική απάντηση στο ερώτημα αυτό, θεωρείται ότι το δικαστήριο εξασφαλίζει το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48, αν, έχοντας ήδη επιτρέψει σε έναν δικηγόρο, ο οποίος εκπροσωπούσε συγχρόνως δύο κατηγορουμένους με αντικρουόμενα συμφέροντα, να συμμετάσχει στη δίκη, στη συνέχεια διορίσει νέους δικηγόρους, έναν για κάθε κατηγορούμενο;»

IV – Ανάλυση

49. Πριν προτείνω μια αναδιατύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων, κρίνω σκόπιμο να προβώ στις εξής δύο παρατηρήσεις.

50. Καταρχάς, προς άρση πάσης αμφιβολίας όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον το δίκαιο της Ένωσης έχει εφαρμογή επί της υποθέσεως της κύριας δίκης, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 325 ΣΛΕΕ ορίζει ότι η Ένωση και τα κράτη μέλη καταπολεμούν την απάτη ή οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης[9].

51. Συναφώς, το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, της Συμβάσεως PIF προβλέπει ότι τέτοια απάτη συνιστά, όσον αφορά τα έσοδα, κάθε εκ προθέσεως πράξη ή παράλειψη σχετικά με τη χρήση ή την υποβολή πλαστών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων, με αποτέλεσμα την παράνομη μείωση των πόρων του γενικού προϋπολογισμού των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή των προϋπολογισμών των οποίων η διαχείριση ασκείται από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες ή για λογαριασμό τους. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, της Συμβάσεως PIF, οι συμπεριφορές αυτές πρέπει να χαρακτηρίζονται, στο εσωτερικό δίκαιο, εγκλήματα.

52. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της εν λόγω συμβάσεως διευκρινίζει ότι κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε οι αναφερόμενες στο άρθρο 1 της ίδιας συμβάσεως συμπεριφορές, καθώς και η συνέργεια, η ηθική αυτουργία και η απόπειρα που συνδέονται με τις συμπεριφορές του εν λόγω άρθρου 1, παράγραφος 1, να επισύρουν αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις. Περαιτέρω, δυνάμει του πρώτου πρωτοκόλλου της Συμβάσεως PIF, η παθητική και η ενεργητική δωροδοκία[10] πρέπει επίσης να χαρακτηρίζονται εγκλήματα στο εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους.

9 Βλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2008, Taricco κ.λπ. (C-105/14, EU:C:2015:555, σκέψη 37).

10 Για τον ορισμό των δύο αυτών εννοιών, βλ. σημεία 8 και 9 των παρουσών προτάσεων.

53. Εν προκειμένω, οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης κατηγορούνται ότι τέλεσαν αδικήματα που εμπίπτουν στην έννοια της δωροδοκίας, καθόσον απαιτούσαν από οδηγούς φορτηγών και Ι.Χ. αυτοκινήτων, οι οποίοι διέρχονταν τα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης, ήτοι μεταξύ Βουλγαρίας και Τουρκίας, ποσά ως δωροδοκία για τη μη διενέργεια τελωνειακού ελέγχου στους οδηγούς αυτούς. Σύμφωνα με το άρθρο 301 του ΝΡΚ, το αδίκημα αυτό τιμωρείται με ποινή στερητική της ελευθερίας διάρκειας έξι ετών και με χρηματική ποινή 5000 βουλγαρικών λεβ (BGN) (περίπου 2 500 ευρώ). Η ανωτέρω συμπεριφορά των κατηγορουμένων της κύριας δίκης ενδέχεται να έχει βλάψει τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, στερώντας της μέρος των ιδίων πόρων της. Συνεπώς, το δίκαιο της Ένωσης έχει αναμφίβολα εφαρμογή επί της διαφοράς της κύριας δίκης.

54. Δεύτερον, σημειώνεται ότι με διάταξη της 28ης Σεπτεμβρίου 2016, που κατατέθηκε στο Δικαστήριο στις 25 Οκτωβρίου 2016, το αιτούν δικαστήριο ενημέρωσε ότι στις 9 Σεπτεμβρίου 2016 απεβίωσε ο M. Hristov, ένας εκ των κατηγορουμένων της κύριας δίκης, και ως εκ τούτου έπαυσε η ποινική δίωξη που είχε κινηθεί σε βάρος του. Συνεπώς, εκτιμώ ότι τα ερωτήματα που αφορούν την κατάσταση του M. Hristov δεν ασκούν πλέον επιρροή στην επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

Α – Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

55. Το αιτούν δικαστήριο έχει υποβάλει στο Δικαστήριο είκοσι περίπου ερωτήματα και υποερωτήματα, τα οποία μπορούν, κατά τη γνώμη μου, να εξεταστούν ως δύο μεγάλες κατηγορίες ερωτημάτων.

56. Ειδικότερα, το πρώτο ζήτημα που τίθεται από το αιτούν δικαστήριο συνδέεται άμεσα με τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας, της οποίας ο υπερβολικά τυπικός χαρακτήρας θα μπορούσε, κατά το αιτούν δικαστήριο, να αντίκειται στο δίκαιο της Ένωσης. Ειδικότερα, η θέσπιση της προβλεπόμενης στα άρθρα 368 και 369 του ΝΡΚ διαδικασίας, σε συνδυασμό με την αυστηρή τυπικότητα του δικαιώματος ενημερώσεως σχετικά με την ποινική κατηγορία και προσβάσεως στο υλικό της δικογραφίας, δύναται να οδηγήσει στην περάτωση της ποινικής διαδικασίας, χωρίς να διωχθούν ποινικά οι ύποπτοι για βλάβη των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης.

57. Λαμβανομένων υπόψη των ερωτημάτων της κατηγορίας αυτής, πρέπει να εξεταστεί, πρώτον, αν το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται σε διατάξεις του εθνικού δικαίου, όπως οι διατάξεις των άρθρων 368 και 369 του ΝΡΚ, οι οποίες, σε περίπτωση μη τηρήσεως μιας προκαθορισμένης αποκλειστικής προθεσμίας, επιβάλλουν στο εθνικό δικαστήριο να παύσει την ποινική δίωξη, τούτο δε ακόμη και αν η καθυστέρηση οφείλεται σε εσκεμμένη κωλυσιεργία εκ μέρους του κατηγορούμενου. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, πρέπει να προσδιοριστούν οι συνέπειες μιας τέτοιας ασυμβατότητας.

58. Δεύτερον, με το δεύτερο ερώτημα, υπό στοιχείο β', το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13 αντιτίθεται σε εθνική πρακτική, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία προβλέπει την παροχή στον κατηγορούμενο των σχετικών με την κατηγορία πληροφοριών μετά τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, πριν όμως από την εξέταση της κατηγορίας από το δικαστήριο. Ερωτά, επίσης, αν το άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής αντιτίθεται στην ίδια αυτή εθνική πρακτική κατά την οποία το οριστικό κατηγορητήριο διαβιβάζεται στο αρμόδιο δικαστήριο, ακόμη και όταν η υπεράσπιση, η οποία είχε τη δυνατότητα να λάβει γνώση του υλικού της δικογραφίας, δεν έκανε χρήση του δικαιώματος αυτού, λόγω κωλυμάτων επαγγελματικής φύσεως ή λόγω ασθενείας του κατηγορουμένου.

59. Η έτερη κατηγορία ερωτημάτων αφορά ειδικά την οδηγία 2013/48. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία προβλέπει ότι το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να αποκλείσει από τη δίκη δικηγόρο κατηγορουμένου ο οποίος εκπροσωπεί

ή εκπροσώπησε άλλον κατηγορούμενο, εάν οι υπερασπιστικές θέσεις των δύο κατηγορουμένων είναι αντίθετες μεταξύ τους. Εάν τούτο ισχύει, έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας την έννοια ότι το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο διασφαλίζεται στο μέτρο που το δικαστήριο διορίζει αυτεπαγγέλτως νέους δικηγόρους για την εκπροσώπηση των εν λόγω κατηγορουμένων;

60. Συνεπώς, στην ανάλυση που ακολουθεί, θα εξετάσουμε διαδοχικά τα ανωτέρω ερωτήματα.

Β – Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

1. Επί του συμβατού της προβλεπόμενης στα άρθρα 368 και 369 του ΝΡΚ ποινικής διαδικασίας με το δίκαιο της Ένωσης και επί των συνεπειών ενδεχόμενης ασυμβατότητας.

61. Με το πρώτο και το τρίτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά, στην πραγματικότητα, κατά πόσον το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε διατάξεις εθνικού δικαίου, όπως οι διατάξεις των άρθρων 368 και 369 του ΝΡΚ, οι οποίες, σε περίπτωση μη τηρήσεως προκαθορισμένης αποκλειστικής προθεσμίας, επιβάλλουν στο εθνικό δικαστήριο να παύσει την ποινική δίωξη, τούτο δε ακόμη και αν η καθυστέρηση οφείλεται σε εσκεμμένη κωλυσιεργία εκ μέρους του κατηγορουμένου.

62. Ως προκαθορισμένη αποκλειστική προθεσμία ορίζεται «η εκ του νόμου καθοριζόμενη προθεσμία η οποία, εν αντιθέσει προς την παραγραφή, δεν δύναται να ανασταλεί ή να διακοπεί» [11].

63. Η δικονομική περίπτωση που έχει υποβληθεί στην κρίση του Δικαστηρίου αντιστοιχεί ακριβώς στον ορισμό αυτόν. Από τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υποθέσεως προκύπτει ότι συντρέχει συστημικός κίνδυνος ατιμωρησίας για τα αδικήματα που βλάπτουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

64. Όπως προκύπτει από διάφορες εξηγήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο, γραπτές και προφορικές, η θέσπιση της νομοθεσίας αυτής από τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας καταπολεμήσεως των διαδικαστικών καθυστερήσεων που είχαν οδηγήσει σε επανειλημμένες καταδίκες του εν λόγω κράτους μέλους από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης [12].

65. Το ερώτημα που έχει υποβληθεί στην παρούσα υπόθεση είναι το αντίστροφο, ήτοι κατά πόσον η θέσπιση προκαθορισμένων αποκλειστικών προθεσμιών στις περιγραφείσες από το αιτούν δικαστήριο δικονομικές περιστάσεις συνεπάγεται την καθιέρωση μιας εξίσου μη εύλογης διάρκειας της δίκης, καθόσον η διάρκεια αυτή, ως εξαιρετικά σύντομη και απαρέγκλιτη, οδηγεί στην ατιμωρησία.

66. Πράγματι, η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης προβάλλεται, συνήθως, στο πλαίσιο του σεβασμού των δικαιωμάτων υπερασπίσεως, σε περιπτώσεις στις οποίες η διάρκεια της δίκης δεν είναι εύλογη, διότι είναι υπερβολικά μακρά. Εν προκειμένω, η αρχή αυτή εξετάζεται στο πλαίσιο διάρκειας που δεν είναι εύλογη, ως υπερβολικά βραχεία, που δεν καθιστά δυνατή την επιβολή των ποινών που κατά κανόνα επισύρουν οι τελεσθείσες πράξεις.

67. Όπως επισημάνθηκε στα σημεία 50 έως 53 των παρουσών προτάσεων, η υπό εξέταση υπόθεση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και το ζήτημα που τίθεται εν προκειμένω αφορά, στην πραγματικότητα, την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης και, ειδικότερα, του πρωτογενούς δικαίου.

11 Βλ., Cornu, G., *Vocabulaire juridique*, Presses universitaires de France, Παρίσι, 2011.

12 Βλ., ιδίως, απόφαση του ΕΔΔΑ, 10 Μαΐου 2011, Dimitrov και Hamanov κατά Βουλγαρίας, CE:ECHR:2011:0510JUD004805906, καθώς και σημεία 34.1 και 37 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

68. Συνεπώς, τίθεται εύλογα το ερώτημα κατά πόσον η επίμαχη εθνική νομοθεσία συνάδει με την υποχρέωση που επιβάλλουν οι Συνθήκες στα κράτη μέλη να καταπολεμούν, με αποτρεπτικά και αποτελεσματικά μέτρα, τις παράνομες δραστηριότητες σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και να λαμβάνουν, για την καταπολέμηση της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, μέτρα ίδια με εκείνα που λαμβάνουν για την καταπολέμηση της απάτης κατά των ιδίων οικονομικών συμφερόντων [13].

69. Το Δικαστήριο επιβάλλεται να προβεί, υπ' αυτό το πρίσμα, στην ανάλυση του εθνικού δικαίου, καθώς –στο μέτρο που στην υπό κρίση περίπτωση εφαρμόζονται οι ίδιες διατάξεις τόσο στο πλαίσιο του εθνικού όσο και στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης– ισχύει πλήρως η αρχή της ισοδυναμίας και από την ισοδυναμία αυτή απορρέει η αναποτελεσματικότητα.

70. Οι ενέργειες που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης αποτελούν αδικήματα εκ φύσεως περίπλοκα, συνεπώς η απόδειξή τους είναι δυσχερής. Μολονότι οι περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης φαίνονται σχετικά απλές, εντούτοις, εμπλέκονται σε αυτές πολλοί συναυτουργοί ή συνεργοί, στοιχείο που αυξάνει πάντοτε τη δυσκολία στον χειρισμό της υποθέσεως, καθώς απαιτεί να πραγματοποιηθούν πολλαπλές ακροάσεις και κατ' αντιπαράσταση εξετάσεις.

71. Επιπροσθέτως, θα ήταν ακατανόητο οι έρευνες να μη σκοπούν να αποδείξουν ποια ήταν η έκταση της παράνομης δραστηριότητας, από απόψεως διάρκειας και κέρδους που αυτή απέφερε. Η έρευνα για τη μετέπειτα νομιμοποίηση του παρανόμως αποκτηθέντος ποσού παρίσταται επίσης αναγκαία, στο μέτρο που η κατάσχεση των αγαθών που αποκτώνται με τα κέρδη που απέφερε το έγκλημα αποτελούν, κατά κανόνα, το μοναδικό μέσο περιορισμού της προκληθείσας ζημίας.

72. Σε μια τέτοια υπόθεση, είναι προφανές ότι οι προθεσμίες που τίθενται για τη διενέργεια της ανακρίσεως είναι ανεπαρκείς. Πράγματι, η βασική προθεσμία είναι δίμηνη, με δυνατότητα παρατάσεων, αλλά με μέγιστη προθεσμία τα δύο έτη, ως απώτατη προθεσμία.

73. Δύσκολα θα μπορούσε να φανταστεί κανείς, παραδείγματος χάριν, ότι θα ήταν δυνατόν να ολοκληρωθεί επιτυχώς μια έρευνα σε υπόθεση αλυσιδωτής απάτης τύπου «carousel» σχετικά με τον ΦΠΑ, στην οποία εμπλέκονται εικονικές εταιρίες εγκατεστημένες σε διάφορα κράτη και η οποία απαιτεί να διενεργηθούν έρευνες τεχνικής φύσεως, όπως λογιστικές πραγματογνωμοσύνες, καθώς και να γίνει προσφυγή σε μέτρα διεθνούς δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας.

74. Εάν επιπροσθέτως ληφθεί υπόψη ότι η προφανής κακή πίστη των κατηγορουμένων και η κωλυσιεργία εκ μέρους των συνηγόρων τους –την οποία το αιτούν δικαστήριο περιγράφει ως εσκεμμένη– αρκούν για να παρεμποδίσουν πλήρως την εξέλιξη της διαδικασίας και να οδηγήσουν στην παύση της ποινικής διώξεως, εκτιμώ πως αποδεικνύεται καταφανώς ο συστημικός χαρακτήρας της διαπιστωθείσας αδυναμίας. Τούτο δε κατά μείζονα λόγο, καθόσον η περιγραφή των διαφόρων σταδίων της εν λόγω διαδικασίας από το αιτούν δικαστήριο καταδεικνύει ότι δεν υπάρχει δυνατότητα παρεκκλίσεως από τις αποκλειστικές αυτές προθεσμίες και οι σχετικές προσπάθειες του εν λόγω δικαστηρίου απέτυχαν και αποδοκιμάστηκαν από το εφετείο [14].

75. Κατά συνέπεια, δεν καταλείπεται άλλη λύση από το να κριθεί ότι το αιτούν δικαστήριο απαιτείται να μην εφαρμόσει τις διατάξεις του εθνικού δικαίου που οδηγούν στην κατάσταση αυτή, δεδομένου ότι, όπως αναγνωρίζει και το ίδιο το αιτούν δικαστήριο, δεν είναι δυνατή εν προκειμένω η σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων.

76. Η λύση αυτή υπαγορεύεται, εξάλλου, και από μια γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, την αρχή της αναλογικότητας.

13 Βλ. άρθρο 325 ΣΛΕΕ και απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2015, Taricco κ.λπ. (C-105/14, EU:C:2015:555, σκέψη 37).

14 Βλ. σημεία 44 και 46 των παρουσών προτάσεων.

77. Η αρχή της αναλογικότητας, ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, είναι σήμερα αποτυπωμένη στο άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 4, ΣΕΕ, όπως ισχύει μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας.

78. Η αρχή αυτή, σε συνδυασμό με την αρχή της επικουρικότητας και σύμφωνα με τον πρωτεύοντα ρόλο που της ανατίθεται από το άρθρο 5, παράγραφος 1, ΣΕΕ, διέπει την άσκηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, η οριοθέτηση των οποίων καθορίζεται, κατ' εφαρμογήν της ίδιας αυτής διατάξεως, από την αρχή της δοτής αρμοδιότητας.

79. Η Ένωση δρα μόνον εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της, για την επίτευξη των στόχων που έχουν ορίσει οι Συνθήκες.

80. Κατά το άρθρο 5, παράγραφος 4, ΣΕΕ, η δράση αυτή της Ένωσης τελεί υπό την προϋπόθεση του σεβασμού της αρχής της αναλογικότητας, η οποία επιτάσσει το περιεχόμενο και η μορφή της εν λόγω δράσεως να μην υπερβαίνουν τα απαιτούμενα για την επίτευξη των αντίστοιχων σκοπών.

81. Ωστόσο, η αρχή της αναλογικότητας δεν σκοπεί στην αποδυνάμωση ή στην παράλυση της δράσεως της Ένωσης, ακόμη και αν τις περισσότερες φορές γίνεται επίκλησή της προκειμένου να αποφευχθεί η εφαρμογή κανόνα δικαίου ή πράξεως που έχει θεσπίσει η Ένωση και θεωρείται ότι θίγει το εθνικό δίκαιο.

82. Η αρχή αυτή απαγορεύει, βεβαίως, ενέργειες που υπερβαίνουν τα όρια του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη του σκοπού που θέτει η Ένωση, δεν μπορεί, όμως, εντός του ορίου αυτού, να εμποδίσει ό,τι είναι αναγκαίο.

83. Παραδείγματος χάριν, η αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις [15], αναγνωρίζει στο κράτος εκτελέσεως τη δυνατότητα να επιλέξει ένα μέτρο του εθνικού δικαίου λιγότερο οχληρό από εκείνο που ζητείται, μόνον, όμως, υπό την προϋπόθεση ότι το επίμαχο εθνικό μέτρο παράγει ισοδύναμο αποτέλεσμα.

84. Η σύγκριση αυτή επιβάλλει μια ακόμη επισήμανση, ήτοι ότι το ζήτημα εν προκειμένω, είναι η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίσουν σε ολόκληρη την επικράτεια της Ένωσης, στο πλαίσιο του κανονισμού 450/2008, και στην επικράτεια των κρατών μελών που έχουν υπογράψει τη Σύμβαση PIF, την ενιαία καταστολή των πράξεων που βλάπτουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

85. Τα κείμενα αυτά –και πρώτος ο κανονισμός 450/2008– υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να προβλέπουν αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις. Κατά συνέπεια, δεν θα γινόταν σεβαστή η υποχρέωση αποτελεσματικότητας, αν δικονομικές διατάξεις κατέληγαν, στην πραγματικότητα, να παρεμποδίζουν την επιβολή των κυρώσεων αυτών.

86. Όπως αποδείχθηκε προηγουμένως, η επίμαχη εθνική διάταξη, λόγω του απαρέγκλιτου χαρακτήρα της, είναι προφανές ότι δεν συνάδει με τον σκοπό που επιδιώκουν τα σχετικά νομοθετήματα της Ένωσης. Η αρχή της αναλογικότητας ως γενική αρχή, αφενός, δικαιολογεί και, εφόσον παρίσταται ανάγκη, παρέχει τη νομική βάση για την απόφαση μη εφαρμογής των επίμαχων εθνικών διατάξεων [16] και, αφετέρου, υποδεικνύει τις ρυθμίσεις που πρέπει να εφαρμοστούν στη θέση των διατάξεων αυτών.

15 ΕΕ 2014, L 130, σ. 1.

16 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το αιτούν δικαστήριο οφείλει να αφήσει ανεφάρμοστες, αυτεπαγγέλτως, τις διατάξεις που αντίκεινται στο δίκαιο της Ένωσης, χωρίς να οφείλει να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξαφάνισή τους είτε διά της νομοθετικής οδού είτε με οποιαδήποτε άλλη συνταγματική διαδικασία. Βλ., συναφώς, απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου, 2015, Taricco κ.λπ. (C-105/14, EU:C:2015:555, σκέψη 49 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

87. Πράγματι, δεν θα μπορούσε να συναχθεί το αντίθετο συμπέρασμα. Ως γενική αρχή του δικαίου, η αρχή της αναλογικότητας, η οποία αναγνωρίζεται από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνιστά επίσης θεμελιώδη ελευθερία που πρέπει να εφαρμοστεί, στην προκειμένη περίπτωση, υπό την εν λόγω συμπληρωματική μορφή.

88. Το αιτούν δικαστήριο δεσμεύεται, συνεπώς, από την ανάγκη τηρήσεως των κανόνων περί εύλογης διάρκειας της δίκης, η οποία αποτελεί μία μόνο εκ των πολλών εκφάνσεων της αρχής της αναλογικότητας, αλλά, τούτη τη φορά, στη συγκεκριμένη διάσταση μιας δικονομικής ενέργειας.

89. Ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας της δίκης πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα τις περιστάσεις που προσιδιάζουν σε κάθε υπόθεση, όπως είναι η περιπλοκότητα της διαφοράς και η συμπεριφορά των διαδίκων [17]. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει, επίσης, κρίνει επανειλημμένως ότι «ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας μιας ποινικής διαδικασίας εκτιμάται σύμφωνα με τις περιστάσεις της υποθέσεως και λαμβανομένων υπόψη των καθορισθέντων από τη νομολογία κριτηρίων, ιδίως της περιπλοκότητας της υποθέσεως και της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος και των αρμοδίων αρχών» [18].

90. Ως εκ τούτου, ελλείψει προκαθορισμένης αποκλειστικής προθεσμίας, κατόπιν του αποκλεισμού της αντίθετης προς το δίκαιο της Ένωσης εθνικής νομοθεσίας, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να βεβαιωθεί ότι κατά την ποινική προδικασία τηρήθηκε η αρχή της εύλογης διάρκειας. Οφείλει, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, να προβεί σε εξέταση της αναλογικότητας, λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, όπως την περιπλοκότητα της διαφοράς και τη συμπεριφορά των διαδίκων και των αρμόδιων αρχών.

91. Συναφώς, όσον αφορά την περιπλοκότητα της υποθέσεως της κύριας δίκης, πρέπει να ληφθεί υπόψη, κατά την άποψή μου, το γεγονός ότι η έρευνα αφορά οκτώ κατηγορουμένους, οι οποίοι διώκονται για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, καθώς και ότι τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν το αδίκημα διήρκεσαν λίγο περισσότερο από ένα έτος. Τα ανακριτικά όργανα πρέπει, ως εκ τούτου, να έχουν στη διάθεσή τους αρκετό χρόνο προκειμένου να συλλέξουν τα αναγκαία αποδεικτικά στοιχεία, τις μαρτυρίες και κάθε άλλο χρήσιμο στοιχείο. Περαιτέρω, η συμπεριφορά των κατηγορουμένων της κύριας δίκης μπορεί να αποτελέσει, επίσης, στοιχείο που συνηγορεί υπέρ της συμπληρωματικής προθεσμίας, δεδομένου ότι κατηγορούμενοι αναμφίβολα συνέβαλαν ηθελημένα στην παρεμπόδιση του εισαγγελέα να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις που τον βαρύνουν στο πλαίσιο της ποινικής προδικασίας, ιδίως τη γνωστοποίηση της απαγγελίας της κατηγορίας και των στοιχείων της ανακρίσεως.

92. Επιπλέον, όταν η ανάκριση πρέπει να διεξαχθεί εντός υπερβολικά σύντομης προθεσμίας, υπάρχει ο κίνδυνος να επικεντρωθεί η έρευνα στα επιβαρυντικά, ιδίως, στοιχεία, αδιαφορώντας για τυχόν ελαφρυντικά στοιχεία ή για στοιχεία που θα μπορούσαν, φωτίζοντας τα κίνητρα ή εξηγώντας τις επίμαχες συμπεριφορές, να μετριάσουν την ένταση της τιμωρίας, κατά τρόπον ώστε η αυστηρότητα της ποινής να μην είναι δυσανάλογη σε σχέση με το αδίκημα, όπως ορίζει και το άρθρο 49, παράγραφος 3, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, σε σχέση με την αρχή της αναλογικότητας.

93. Κατόπιν των ανωτέρω, εκτιμώ ότι το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF, καθώς και το άρθρο 2, παράγραφος 2, και το άρθρο 3, παράγραφος 2, του πρώτου πρωτοκόλλου της Συμβάσεως PIF έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε διατάξεις του εθνικού δικαίου, όπως οι διατάξεις των άρθρων 368 και 369 του NPK, οι οποίες, σε περίπτωση μη τηρήσεως προκαθορισμένης αποκλειστικής προθεσμίας, υποχρεώνουν το εθνικό δικαστήριο να παύσει την ποινική δίωξη, τούτο δε ακόμη και αν η καθυστέρηση οφείλεται σε εσκεμμένη κωλυσιεργία εκ μέρους του κατηγορουμένου. Το

17 Βλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2009, Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland κατά Επιτροπής (C-385/07 P, EU:C:2009:456, σκέψη 181).
18 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ, 24 Ιουλίου 2012, D.M.T. και D.K.I. κατά Βουλγαρίας, CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, § 93.

εθνικό δικαστήριο οφείλει να εξασφαλίσει την αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης αφήνοντας, εν ανάγκη, ανεφάρμοστες τις διατάξεις του εθνικού δικαίου που συνεπάγονται την αδυναμία του οικείου κράτους μέλους να τηρήσει τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις εν λόγω διατάξεις.

2. Επί του δικαιώματος ενημερώσεως σχετικά με την ποινική κατηγορία και του δικαιώματος προσβάσεως στο υλικό της δικογραφίας

94. Στο πλαίσιο του δεύτερου ερωτήματος, υπό στοιχείο β', το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, το Δικαστήριο αν το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13 αντιτίθεται σε εθνική πρακτική, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία προβλέπει την παροχή στον κατηγορούμενο των σχετικών με την κατηγορία πληροφοριών μετά τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, πριν όμως από την εξέταση της κατηγορίας από το δικαστήριο. Ερωτά, επίσης, αν το άρθρο 7, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας αντιτίθεται στην ίδια αυτή εθνική πρακτική κατά την οποία το οριστικό κατηγορητήριο διαβιβάζεται στο αρμόδιο δικαστήριο ακόμη και όταν η υπεράσπιση, η οποία είχε τη δυνατότητα να λάβει γνώση του υλικού της δικογραφίας, δεν έκανε χρήση του δικαιώματος αυτού λόγω κωλυμάτων επαγγελματικής φύσεως ή λόγω ασθενείας του κατηγορουμένου.

95. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό, κατά τη γνώμη μου, μπορεί να είναι μόνον αρνητική. Τι νόημα θα είχε ο αποκλεισμός της εφαρμογής της προκαθορισμένης αποκλειστικής προθεσμίας και η χορήγηση συμπληρωματικής προθεσμίας, και μάλιστα ιδιαιτέρως μακράς, στον εισαγγελέα, αν δεν υφίστατο η δυνατότητα να υπερκερασθεί η κωλυσιεργία των κατηγορουμένων;

96. Εκτιμώ ότι ακριβώς προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κωλυσιεργία αυτή, που θα εμπόδιζε το δικαστήριο να επιληφθεί της υποθέσεως, καθιερώθηκε, τουλάχιστον εν μέρει, η πρακτική την οποία επικαλείται το αιτούν δικαστήριο και η οποία πρέπει να επικυρωθεί, ιδίως υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας.

97. Επιπλέον, φρονώ ότι η πρακτική αυτή διασφαλίζει τον σεβασμό των δικαιωμάτων υπερασπίσεως, όπως προβλέπονται ιδίως στην οδηγία 2012/13.

98. Το άρθρο 6 παράγραφος 3 και το άρθρο 7, παράγραφος 3, της ανωτέρω οδηγίας δεν καθορίζουν το ακριβές χρονικό σημείο της διαδικασίας κατά το οποίο τα στοιχεία αυτά, ήτοι η ενημέρωση σχετικά με την κατηγορία και η πρόσβαση στο υλικό του φακέλου, πρέπει να γνωστοποιηθούν στο πρόσωπο το οποίο πιθανολογείται ότι διέπραξε το αδίκημα. Επισημαίνουν απλώς, αντιστοίχως, ότι τα λεπτομερή στοιχεία της ποινικής κατηγορίας πρέπει να γνωστοποιούνται «το αργότερο με τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο» και ότι η πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας «παραχωρείται εγκαίρως ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και το αργότερο έως την υποβολή των στοιχείων της κατηγορίας στην κρίση του δικαστηρίου».

99. Η πράξη απαγγελίας κατηγοριών, όπως και η πρόσβαση στα στοιχεία της δικογραφίας, σκοπούν στην ακριβή ενημέρωση του προσώπου που πιθανολογείται ότι διέπραξε το αδίκημα σχετικά με τις κατηγορίες που του προσάπτονται, προκειμένου να του παρασχεθεί η δυνατότητα προετοιμασίας της υπερασπίσεώς του και αποτελεσματικής εφαρμογής της, στοιχεία που συνιστούν προϋποθέσεις δίκαιης δίκης[19].

19 Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 27 και 28 της οδηγίας 2012/13.

100. Επισημαίνεται ότι η γαλλική απόδοση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13 είναι, κατά τη γνώμη μας, ασαφής. Ειδικότερα, ο χρόνος κατά τον οποίο ο δικαστής αποφαίνεται, εν στενή εννοία, επί του βασίμου της κατηγορίας, είναι το στάδιο της διασκέψεως. Συνεπώς, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιβάλλει να γνωστοποιηθούν οι κατηγορίες, ο νομικός χαρακτηρισμός που έχει υιοθετηθεί, οι αποδείξεις και τα έγγραφα το αργότερο μέχρι τη συζήτηση της υποθέσεως ενώπιον του δικαστή. Η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται, κατά τη γνώμη μας, και από την απόδοση της εν λόγω οδηγίας στις λοιπές γλώσσες[20].

101. Προκειμένου να τηρηθούν οι αρχές της δίκαιης δίκης, είναι προφανές ότι η ανωτέρω γνωστοποίηση πρέπει να συνοδεύεται από τη χορήγηση επαρκούς προθεσμίας στον κατηγορούμενο για να προετοιμάσει αποτελεσματικά την υπεράσπισή του, αυτή δε η υποχρέωση επιβάλλει, εφόσον χρειαστεί, να χορηγείται σχετική αναβολή της υποθέσεως.

102. Παραδείγματος χάριν, όσον αφορά τη γνωστοποίηση του υλικού της δικογραφίας, υπενθυμίζεται ότι το υλικό αυτό παρέχει, ιδίως, τη δυνατότητα στον κατηγορούμενο και στον δικηγόρο του να διατυπώσουν πολύ συγκεκριμένα αιτήματα σχετικά με τα αποδεικτικά στοιχεία ή ακόμα και να ζητήσουν συμπληρωματική έρευνα. Η πρόσβαση στο υλικό αυτό πρέπει συνεπώς να παρέχεται σε χρονικό σημείο που να καθιστά δυνατή για τον κατηγορούμενο και τον δικηγόρο του τη λυσιτελή και αποτελεσματική προετοιμασία της υπερασπίσεώς του και, εν πάση περιπτώσει, η πρόσβαση αυτή δεν μπορεί να παρέχεται κατά τη διάρκεια της διασκέψεως του δικαστηρίου. Αν το δικαστήριο διαπιστώσει ότι ζητήθηκε η πρόσβαση αλλά ο κατηγορούμενος ή ο δικηγόρος του, για λόγους ανεξάρτητους από τη βούλησή τους, δεν έλαβαν γνώση του υλικού της δικογραφίας, φρονώ ότι το δικαστήριο οφείλει, και σε αυτήν την περίπτωση, να αναστείλει τη διαδικασία και να επιτρέψει την πρόσβαση στη δικογραφία, παρέχοντας επαρκή χρόνο στο πρόσωπο αυτό και στον δικηγόρο του για να ενημερωθούν σχετικώς και να διατυπώσουν, ενδεχομένως, όλα τα αιτήματα που δικαιούνται να υποβάλουν.

103. Κατά συνέπεια, λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, είμαι της γνώμης ότι το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική πρακτική η οποία προβλέπει την παροχή στον κατηγορούμενο των σχετικών με την κατηγορία πληροφοριών μετά τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, στο μέτρο που η διεξαγωγή της διαδικασίας κατά τη διάρκεια της επ' ακροατηρίου συζητήσεως παρέχει στον κατηγορούμενο, αφενός, τη δυνατότητα να πληροφορηθεί και να κατανοήσει τις πράξεις που του προσάπτονται και, αφετέρου, εύλογο χρόνο για να εκφράσει την άποψή του επί των στοιχείων που ελήφθησαν υπόψη εις βάρος του.

104. Περαιτέρω, εκτιμώ ότι το άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική πρακτική κατά την οποία η πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας παρέχεται, κατόπιν αιτήματος των διαδίκων, κατά τη διάρκεια της προδικασίας, πριν από τη σύνταξη του οριστικού κατηγορητηρίου. Η απάντηση αυτή υπαγορεύεται από μια απλή σκέψη πρακτικής φύσεως. Μια διαφορετική λύση θα απαιτούσε την αποστολή του φακέλου της δικογραφίας στον κατηγορούμενο ή στον δικηγόρο του, με τον κίνδυνο της απώλειας ή της φθοράς που κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν. Εξάλλου, το περιεχόμενο της δικογραφίας ενδέχεται να είναι ιδιαίτερα ογκώδες και, σε αυτού του είδους τα εγκλήματα, να περιλαμβάνει, παραδείγματος χάριν, λογιστικά στοιχεία που έχουν κατασχεθεί.

20 Παραδείγματος χάριν, στην ιταλική γλώσσα η εν λόγω διάταξη είναι διατυπωμένη ως εξής: «Gli Stati membri garantiscono che, al più tardi al momento in cui il merito dell'accusa è sottoposto all'esame di un'autorità giudiziaria, siano fornite informazioni dettagliate sull'accusa, inclusa la natura e la qualificazione giuridica del reato, nonché la natura della partecipazione allo stesso dell'accusato». Στην αγγλική γλώσσα η ίδια διάταξη προβλέπει τα εξής: «Member States shall ensure that, at the latest on submission of the merits of the accusation to a court, detailed information is provided on the accusation, including the nature and legal classification of the criminal offence, as well as the nature of participation by the accused person».

105. Αυτό που είναι, όμως, σημαντικό ως προς το ζήτημα αυτό, είναι το εθνικό δικαστήριο να εξασφαλίζει την πραγματική πρόσβαση του κατηγορουμένου ή του δικηγόρου του στο υλικό της δικογραφίας, προκειμένου να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να προετοιμάσουν αποτελεσματικά την υπεράσπιση του κατηγορουμένου.

3. Επί του δικαιώματος προσβάσεως σε δικηγόρο

106. Με το τέταρτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, εάν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία προβλέπει ότι το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να αποκλείσει από τη δίκη τον δικηγόρο κατηγορούμενου ο οποίος εκπροσωπεί ή εκπροσώπησε άλλον κατηγορούμενο, εάν οι υπερασπιστικές θέσεις των δύο κατηγορουμένων είναι αντίθετες μεταξύ τους, και η οποία προβλέπει ότι το δικαστήριο πρέπει να διορίσει αυτεπαγγέλτως νέους δικηγόρους για την εκπροσώπηση των εν λόγω κατηγορουμένων.

107. Επισημαίνεται, κατ' αρχάς, ότι κατά το άρθρο 15 της ανωτέρω οδηγίας τα κράτη μέλη ήταν υποχρεωμένα να θέσουν σε εφαρμογή τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για τη συμμόρφωση προς την εν λόγω οδηγία έως τις 27 Νοεμβρίου 2016. Συνεπώς, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, η προθεσμία αυτή δεν είχε εκπνεύσει. Εντούτοις, καίτοι κανόνας δικαίου δεν εφαρμόζεται επί των εννόμων καταστάσεων οι οποίες γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν οριστικώς υπό το κράτος του προγενέστερου νόμου, εφαρμόζεται πάντως στα μελλοντικά τους αποτελέσματα, καθώς και στις νέες έννομες καταστάσεις[21]. Περαιτέρω, η οδηγία 2013/48 δεν περιέχει καμία συγκεκριμένη διάταξη σχετικά με τις προϋποθέσεις διαχρονικής εφαρμογής της. Εξ αυτού, κατά την άποψή μου, συνάγεται ότι η οδηγία αυτή έχει εφαρμογή στην κατάσταση των κατηγορουμένων της κύριας δίκης.

108. Υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει ότι «[τ]α κράτη μέλη εξασφαλίζουν το δικαίωμα των υπόπτων και κατηγορουμένων να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει στους ενδιαφερομένους να ασκούν τα δικαιώματα υπεράσπισής τους πρακτικά και αποτελεσματικά». Το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο αποτελεί συνεπώς καθοριστικής σημασίας στοιχείο του δικαιώματος για δίκαιη δίκη[22].

109. Η οδηγία 2013/48 θεσπίζει στην πραγματικότητα τους ελάχιστους, μόνο, κανόνες σχετικά με το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας[23]. Στο μέτρο που η οδηγία αυτή σιωπά σχετικά με τη δυνατότητα του δικαστηρίου να αποκλείει από την ποινική διαδικασία δικηγόρο που υπερασπίζεται πελάτες με αντικρουόμενα συμφέροντα στο πλαίσιο της ίδιας υποθέσεως, η σχετική απάντηση προκύπτει, εν προκειμένω, από το θεμελιώδες δικαίωμα καθενός για αντικειμενική και άνευ παραχωρήσεων και αμφιβολιών υπεράσπιση των συμφερόντων του.

110. Ο αυτονόητος χαρακτήρας της αρχής αυτής εξηγεί γιατί θα μπορούσε να μη θεωρηθεί καν αναγκαία η αποτύπωσή της σε νομοθετικό κείμενο. Εν προκειμένω, φρονώ ότι εθνική νομοθεσία παρέχουσα τη δυνατότητα να αποκλειστεί από την ποινική διαδικασία δικηγόρος που υπερασπίζεται κατηγορουμένους οι οποίοι έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα στο πλαίσιο της ίδιας υποθέσεως αποτελεί ακριβώς τον κατάλληλο τρόπο να διασφαλιστεί το δικαίωμα αυτό, καθώς δεν είναι κατανοητό πώς θα μπορούσε ο ίδιος δικηγόρος να υπερασπιστεί πρακτικά και αποτελεσματικά δύο κατηγορουμένους με αποκλίνοντα συμφέροντα, κατά μείζονα δε λόγο όταν, εν προκειμένω, η

21 Βλ., απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2013, Gemeinde Altrip κ.λπ. (C-72/12, EU:C:2013:712, σκέψη 22).

22 Βλ. αιτιολογική σκέψη 12 της οδηγίας 2013/48.

23 Βλ. άρθρο 1 της ίδιας οδηγίας.

μαρτυρία του ενός επιβαρύνει τη θέση του έτερου κατηγορουμένου. Στην πράξη, τούτο θα στερούσε απλούστατα από τον έναν εκ των εμπλεκομένων, αν όχι και από τους δύο, αφενός, το θεμελιώδες δικαίωμα παραστάσεως με δικηγόρο και, αφετέρου, τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του κατά τρόπο πρακτικό και αποτελεσματικό [24].

111. Όσον αφορά τον αυτεπάγγελτο διορισμό συνηγόρου όταν το δικαστήριο αποκλείει δικηγόρο λόγω συγκρούσεως συμφερόντων, εκτιμώ ότι και αυτός αποτελεί κατάλληλο μέτρο για να διασφαλιστεί το δικαίωμα προσβάσεως σε δικηγόρο, όπως αυτό περιγράφεται ανωτέρω.

112. Το εθνικό δικαστήριο οφείλει, ωστόσο, να μεριμνά ώστε ο αυτεπαγγέλτως διοριζόμενος δικηγόρος να διαθέτει επαρκή χρόνο προκειμένου να λάβει γνώση της δικογραφίας και να υπερασπιστεί τον πελάτη του αποτελεσματικά. Προς τούτο, το εθνικό δικαστήριο οφείλει, εν ανάγκη, να αναστείλει τη διαδικασία, προκειμένου ο αυτεπαγγέλτως διοριζόμενος δικηγόρος να έχει τη δυνατότητα, εφόσον τούτο χρειάζεται, να ζητήσει οποιαδήποτε διαδικαστική πράξη –όπως τη γνωστοποίηση του υλικού της έρευνας ή ακόμη και τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης– αίτημα που προβλέπεται ρητώς από το εθνικό δίκαιο, προκειμένου να προετοιμάσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την υπεράσπιση του πελάτη του.

113. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, φρονώ ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία προβλέπει ότι το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να αποκλείσει από τη δίκη δικηγόρο κατηγορουμένου ο οποίος εκπροσωπεί ή εκπροσωπούσε άλλον κατηγορούμενο, αν οι υπερασπιστικές θέσεις των δύο κατηγορουμένων είναι αντίθετες μεταξύ τους, και η οποία προβλέπει ότι το δικαστήριο οφείλει να διορίσει αυτεπαγγέλτως νέους δικηγόρους για την εκπροσώπηση των εν λόγω κατηγορουμένων.

V – Πρόταση

114. Κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο Spetsializiran nakazatelen sad (ειδικό ποινικό δικαστήριο, Βουλγαρία) ως ακολούθως:

1) Το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως η οποία καταρτίστηκε βάσει του άρθρου Κ.3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η οποία υπεγράφη στο Λουξεμβούργο στις 26 Ιουλίου 1995, καθώς και το άρθρο 2, παράγραφος 2, και το άρθρο 3, παράγραφος 2, του πρωτοκόλλου που καταρτίστηκε βάσει του άρθρου Κ.3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, της σύμβασης σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε διατάξεις του εθνικού δικαίου, όπως οι διατάξεις των άρθρων 368 και 369 του ΝΡΚ, οι οποίες, σε περίπτωση μη τηρήσεως προκαθορισμένης αποκλειστικής προθεσμίας, υποχρεώνουν το εθνικό δικαστήριο να παύσει την ποινική δίωξη, τούτο δε ακόμη και αν η καθυστέρηση οφείλεται σε εσκεμμένη κωλυσιεργία εκ μέρους του κατηγορουμένου. Το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εξασφαλίσει την αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης αφήνοντας, εν ανάγκη, ανεφάρμοστες τις διατάξεις του εθνικού δικαίου που συνεπάγονται την αδυναμία του οικείου κράτους μέλους να τηρήσει τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις εν λόγω διατάξεις.

2) Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2012, σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική πρακτική η οποία προβλέπει την παροχή στον κατηγορούμενο των σχετικών με την κατηγορία πληροφοριών μετά τη διαβίβαση του κατηγορητηρίου στο δικαστήριο, στο μέτρο που η διεξαγωγή της διαδικασίας κατά τη

24 Βλ. άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48. Βλ., επίσης, άρθρο 1 της οδηγίας αυτής.

διάρκεια της επ' ακροατηρίου συζητήσεως παρέχει στον κατηγορούμενο, αφενός, τη δυνατότητα να πληροφορηθεί και να κατανοήσει τις πράξεις που του προσάπτονται και, αφετέρου, εύλογο χρόνο για να εκφράσει την άποψή του επί των στοιχείων που ελήφθησαν υπόψη εις βάρος του.

3) Το άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική πρακτική κατά την οποία η πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας παρέχεται, κατόπιν αιτήματος των διαδίκων, κατά τη διάρκεια της προδικασίας πριν από τη σύνταξη του οριστικού κατηγορητηρίου. Είναι, ωστόσο, σημαντικό, συναφώς, το εθνικό δικαστήριο να εξασφαλίζει ότι ο κατηγορούμενος ή ο δικηγόρος του έχουν πραγματική πρόσβαση στο υλικό αυτό προκειμένου να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να προετοιμάσουν αποτελεσματικά την υπεράσπιση του εν λόγω προσώπου.

4) Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία προβλέπει ότι το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να αποκλείσει από τη δίκη δικηγόρο κατηγορουμένου ο οποίος εκπροσωπεί ή εκπροσωπούσε άλλον κατηγορούμενο, αν οι υπερασπιστικές θέσεις των δύο κατηγορουμένων είναι αντίθετες μεταξύ τους και η οποία προβλέπει ότι το δικαστήριο οφείλει να διορίσει αυτεπαγγέλτως νέους δικηγόρους για την εκπροσώπηση των εν λόγω κατηγορουμένων.